

Stvarne i pozitivne promjene su moguće

Uvodno obraćanje visokog predstavnika Valentina Inzka na online simpoziju o naslijeđu Daytonskog mirovnog sporazuma u organizaciji Yale univerziteta i njegovog studijskog programa o genocidu i Akademskog ureda Državnog univerziteta južnog Connecticuta; 6. studenog 2020.

Učesnici konferencije,

Dopustite na početku zahvaliti se profesoru Pettigrewu i doktoru Simonu na pozivu da se obratim na ovotjednom simpoziju, kao i Yale univerzitetu i njegovom studijskom programu o genocidu te Akademskom uredu Državnog univerziteta južnog Connecticuta za organiziranje ovog događaja, za koji mislim da može dati koristan i značajan doprinos vođenju politike u Bosni i Hercegovini.

Očuvanje mira

Dopustite da počnem sa pozitivnom stranom priče.

Dok se približavamo 25. obljetnici Daytonskog mirovnog sporazuma, možemo se osvrnuti na niz postignuća koja su unaprijedila život građana BiH. Prvo od njih – temeljni cilj Sporazuma – jeste mir.

Niko ko je iskusio rat i njegove neposredne posljedice neće potcijeniti vrijednost toga. Prije dvadeset i pet godina, četiri miliona stanovnika Bosne i Hercegovine – od čega je dva miliona ljudi nasilno protjerano iz svojih domova – pokušavali su se pridići poslije krvoprolića i kaosa kroz koje su prošli tijekom prethodne tri i pol godine.

Prošlo je tek nekoliko tjedana od masakra u Srebrenici – počinitelji genocida još uvijek su premještali tijela žrtava u nadi da razmjere njihovog zločina nikad neće biti otkrivene.

Tako da, kada razmatramo što je u posljednjih četvrt stoljeća urađeno loše ili uopšte nije urađeno, i kada razmišljamo što se sada mora uraditi, ne treba zaboraviti važnu činjenicu da je u Daytonu uspostavljen mir i da se on od tada održava.

Djelotvorne mjere

Mjeseci i godine nakon kraja sukoba obilježeni su brzim i uglavnom djelotvornim mjerama pružanja pomoći stanovništvu, kako bi se obnovila fizička infrastruktura i uspostavile zakonske i političke institucije koje bi održale oporavak i omogućile zemlji da se razvija i u konačnici uspije sopstvenim snagama.

Među ključnim strateškim inicijativama bile su: sloboda kretanja – čemu je značajan doprinos dat uvođenjem jedinstvene valute, konvertibilne marke i jednoobraznih registarskih pločica 1998. godine; provođenje povratka izbjeglica u skladu sa Aneksom 7. Sporazuma; uvođenje biometrijskih osobnih karata i putovnica, u okviru sustava za zaštitu osobnih podataka građana; uvođenje i upravljanje suvremenim sustavom poreza na dodanu vrijednost; sveobuhvatna pravosudna reforma, što je uključivalo i reformu Krivičnog zakona te policijska reforma i reforma oružanih snaga, koja je rezultirala činjenicom da su bosanskohercegovačke snage sudjelovale u mirovnim misijama diljem svijeta.

Ured visokog predstavnika bio je jedan od najvećih pokretača ovih reformi. OHR je radio zajedno sa Centralnom bankom BiH, međunarodnim finansijskim institucijama i nadležnim bh. agencijama i ministarstvima na uvođenju nove valute i sustava indirektnog oporezivanja, što je bilo izuzetno uspješno. Također, OHR je uspostavio i bio na čelu Radne skupine za povratak i izbjeglice, u kojoj su bile okupljene glavne međunarodne i domaće agencije kako bi se omogućio i ubrzao siguran povratak izbjeglih i raseljenih lica svojim kućama. A, između brojnih drugih reformi, OHR je bio i na čelu reforme policije i oružanih snaga i procesa pravosudne reforme, zajedno sa partnerskim organizacijama, uključujući i UN.

Bonske ovlasti, koje su OHR-u date 1997. godine kako bi mogao u potpunosti vršiti mandat iz Aneksa 4. Daytonskog mirovnog sporazuma, bile su ključne i djelotvorne tijekom prve faze oporavka i reforme. Moji prethodnici su ih pažljivo koristili, tako da omogućće međunarodnoj zajednici da, u tijesnoj saradnji sa domaćim

partnerima, daju potporu cijelom nizu reformi koje su Bosni i Hercegovini dale institucionalnu i zakonsku infrastrukturu potrebnu za funkcioniranje moderne demokratije.

Političko pokroviteljstvo i korupcija

Navodeći ova pozitivna dostignuća, nije mi cilj da naslikam ružičastu sliku stvarnosti koja nije tako pozitivna. Naprotiv, želim istaći uspješne elemente iz procesa obnove i oporavka zato što oni pokazuju da je napredak moguć. Greške se mogu ispraviti, a teški problemi se mogu riješiti kroz robusna i kreativna rješenja.

Pogledajmo sada kakva je trenutna stvarnost.

Bosna i Hercegovina stagnira.

Njeni mladi odlaze a njene glavne političke stranke zapele su u sustavu političkog pokroviteljstva i korupcije.

Jedan moj prijatelj nedavno je proveo nekoliko dana u bolnici kako bi se podvrgnuo operaciji koja je bila neophodna zbog posljedica ranjavanja u ratu. On mi kaže da su ljekari, medicinske sestre i pomoćno osoblje bili veseli, snalažljivi i pažljivi – ali da je bilo očigledno da rade sa veoma skromnim sredstvima. I dok je razina kliničkog znanja visoka, razina administrativne organizacije je niska. Pacijenti se šalju od vrata do vrata, satima čekaju po bolničkim hodnicima da ih primi prezauzeto osoblje prije no što konačno dobiju liječenje koje im je neophodno.

U zdravstvenom sektoru, kao i u toliko drugih oblasti, sustavni problemi koji su rezultat četvrt stoljeća *djelomičnog* oporavka sami sebe održavaju. Mladi ljudi koji imaju pamet i odlučnost da postanu ljekari, suočavaju se sa nizom prepreka – između ostalog i novcem. Studirati medicinu u Bosni i Hercegovini danas je nešto što, često samo si bogati mogu priuštiti.

To se odnosi na cijeli javni sektor – savjesni nastavnici, državni službenici, komunalni radnici, policajci i mnogi drugi svaki dan vrijedno i dobro koriste teško stečeno znanje ali ne dobijaju adekvatnu naknadu iz neodgovarajućih proračuna i od glomazne administracije.

Promjene su moguće

U kojoj mjeri je za ovo kriv nedostatak poslijeratnog dogovora? Da li je bilo neizbježno da Dayton nije u stanju sam po sebi održati društveni, ekonomski i politički razvoj koji se trebao odvijati pod okriljem mira?

Moj odgovor je: ne, nije bilo neizbježno.

I, ne, trenutna stagnacija se ne mora nastaviti.

Promjene su moguće.

Upravo kako je međunarodna zajednica, pod koordinacijom OHR-a, uspješno realizirala ključne elemente oporavka u prvoj deceniji poslije rata, ona može uspješno doprinijeti i provedbi temeljnih društvenih i političkih promjena danas.

I upravo kako su se građani Bosne i Hercegovine suprotstavili najgrubljim ispadima njihovih političkih predstavnika – ispoljavajući u svakodnevnom životu pristojnost koja je često odsutna u političkom životu – ti isti građani, uz čvrstu i dosljednu potporu međunarodnih partnera mogu postaviti zemlju na novi kurs.

Da bi se ovo dogodilo, potrebno je zamijeniti neke ustaljene odgovore novom i dinamičnijom taktikom.

Europski put

Postoji mit u vezi sa jugoistočnom Europom. Prema tom mitu, ovim krajevima vlada raširena korupcija, a nužno zlo u politici i društvu je nepošteno sklapanje dogovora.

Stvarnost se, kako će vam reći svako tko boravi u Bosni i Hercegovini ili njeni susjedi, u suštini razlikuje od te distopijske i amoralne slike.

Bosna i Hercegovina je društvo koje tradicionalno cijeni solidarnost i osobnu i profesionalnu izvrsnost. To je društvo u kojem se građanske obveze i građanska prava dobro razumiju. Da vam dam jedan primjer iz života – postoji

određena razina angažmana i učešća stanara u upravljanju i održavanju stambenih zgrada, što često uopšte ne postoji u drugim, prosperitetnijim dijelovima Evrope.

Ipak, previše vanjskih partnera vjeruje da postoji “balkanski način” rješavanja stvari. Previše njih je uvjereno da je jedini način da se nešto uradi “balkanski način”.

Ovo prihvatanje “balkanskog načina” pomoglo je političkoj eliti da i dalje čvrsto drži politički diskurs u svojim rukama.

Upravo zbog ovog načina razmišljanja, četvrt stoljeća nakon kraja rata u BiH, građani BiH čekaju u prepunim i kaotičnim bolničkim hodnicima da ih primi iscrpljeno i nedovoljno plaćeno bolničko osoblje.

Kao pripadnici međunarodne zajednice, mi moramo artikulirati i podržavati vrijednosti i principe koji su uspješni u našim zemljama.

Etički standardi u javnom životu i standardi učinkovitosti i kompetentnosti u javnoj upravi u Europskoj uniji već decenijama su temelj društvenih i ekonomskih postignuća. Daleko od toga da žele zaobići ove standarde, građani BiH bi ih rado prihvatili. Jedino politička elita je skeptična u vezi s njima.

Nazadovanje kojem smo svjedočili u nekoliko posljednjih godina je, vjerujem, u funkciji prihvatanja nekih mitskih “balkanskih” načina rješavanja stvari.

Umjesto toga, moramo inzistirati na europskom načinu rješavanja stvari.

Ustavne promjene

Također postoji mišljenje da je daljnji napredak nemoguć bez značajnijih ustavnih promjena.

Trebamo li mijenjati Ustav? Vjerovatno.

Svakako bi bilo lakše završavati stvari ukoliko bi lokalne politike koje su ugrađene u daytonski sustav bile zamijenjene modernim demokratskim diskursom u kojem građani imaju instrumente artikulirati svoje težnje i primjedbe.

No, relevantnije pitanje je da li su postojeće političke stranke sposobne provesti takve ustavne promjene? Jasno je da nisu. Imali su dvadeset i pet godina da to učine i to nisu učinili. Zašto bi? *Status quo* im odgovara.

Međutim, moje iskustvo mi govori da je promjena moguća. Promjena se može desiti ukoliko se međunarodna zajednica angažira s glavnim akterima na lokalnoj razini – građanima aktivistima i nevladinim organizacijama koje imaju energiju i legitimitet donijeti stvarne i pozitivne promjene ukoliko im mi pružimo ruku suradnje.

Robusna kratkoročna strategija

Po mom mišljenju to mora biti dugoročna strategija – ali, šta je kratkoročnim periodom?

Dakle, postoje neke neposredne opasnosti na koje treba odgovoriti robusnim mjerama.

Bonske ovlasti se ne koriste od 2011. godine – ali mogle bi se ponovo upotrijebiti kako bi se okončalo flagrantno nepoštivanje pravosudnog sustava, što je nanijelo toliko štete društvenoj stabilnosti i ekonomskom oporavku. Odluke sudova se osporavaju ili ignoriraju. To je rak rana koja će uništiti politiku Bosne i Hercegovine ukoliko ne bude odstranjena. U anketi za anketom, građani BiH govore kako je nepostojanje vladavine prava najveća prijetnja svakodnevnom životu u ovoj zemlji.

Čak i dok osporavaju legitimitet sudova, političari koji su stekli moć u poslijeratnom periodu postali su vješti u citiranju članova Daytonskog mirovnog sporazuma koji, kako tvrde, podržavaju njihove vlastite ciljeve. Kao osoba odgovorna za praćenje provedbe civilnih odredbi Sporazuma, kategorički mogu reći da Dayton nikome ne daje pravo osporavati državu ili njen narod.

Europska unija je nesumnjivo najistaknutiji partner Bosne i Hercegovine kada se radi o pružanju pomoći BiH u cilju njenog napredovanja prema razini prosperiteta i napretka koji vlada u drugim dijelovima europskog kontinenta – a predstojeći općinski izbori mogu potaknuti brže odvijanje ovog dugoročnog procesa. OHR će biti voljan i

kooperativan partner svim onim međunarodnim akterima koji rade sa glavnim bh. akterima kako bi se postigla pozitivna promjena kursa.

Mnogo je toga već postignuto. Uvjeran sam da relativno brzo na tu listu možemo još dosta toga dodati, primijenimo li robustan pristup.

Hvala.